

BİTLİS MERKEZ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜNE KATKILAR

THE ADDITIONS TO THE DICTIONARY OF COMPILATION
FROM BİTLİS'S CENTRAL DIALECTFethullah ÇİFTÇİ***Özet**

20. yüzyılda Türk Dil Kurumu öncülüğünde kısıtlı imkânlarla başlayan halk ağzından söz derleme seferberliğinin neticesi olan *Derleme Sözlüğü*, Türkiye Türkçesi yazı diline kaynaklık eden kapsamlı bir eser olsa da Türkiye gibi sözlü kültür yönünden son derece zengin bir ülkenin ağzlarındaki tüm söz varlıklarını yansıtmamaktadır. Ancak son yıllarda ağzlar üzerine yapılan çalışmaların artması ile *Derleme Sözlüğü*'ndeki eksik söz varlıkların sayısı her geçen gün azalmaktadır.

Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunmak amacıyla yapılan bu çalışmada, Bitlis merkez ağzında kullanılan fakat derleme sözlüğünde yer almayan veya yer alsa bile Bitlis kaydıyla verilmeyen söz varlıkları, sözcük türü açısından sınıflandırılarak verilmiştir. Çalışmada, bu söz varlıklarının fonetik özelliklerini yansıtmak amacıyla transkript işaretleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağız Araştırmaları, Derleme Sözlüğü, Bitlis, Bitlis Merkez Ağzı.

Abstract

Derleme Sözlüğü which is the result of mobilization of word compilation from the public dialect under the leadership of Türk Dil Kurumu(Society of Turk Language) beginning with the limited facilities, in the 20th century, even if it is the source of the Turkish literary language, and it also is comprehensive work it does not reflect the all words, where a country's dialect such as Turkey, which is rich in terms of oral culture, In recent years, with increasing studies upon the dialects, the number of missing word decreases with day by day.

In order to contribute to *Derleme Sözlüğü*, in this study, words in the way of word species which are used in *Bitlis* central dialect, but not found in *Derleme Sözlüğü* or even if found are not given with Bitlis records was classified. In the study transcript signs of words are used in order to reflect the phonetic properties.

Key Words: Researches of dialects, Dictionary of dialect, Bitlis, Bitlis central dialect.

* Araş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, f.ciftci@alparslan.edu.tr

Giriş

Tarihi, siyasi ve coğrafi açıdan dünya dilleri arasında önemli bir yere sahip olan Türkçe, geniş bir coğrafyada varlığını sürdürmenin vermiş olduğu birçok zenginliği içinde barındıran dillerden birisidir. Bu zenginliklerin en önemlisi ise yazı diliyle birlikte varlığını sürdüren ve yazı diline kaynaklık eden Anadolu ağızlarıdır. Ahmet Buran'ın da belirttiği gibi; “Her yazı dili kaynağını bir konuşma dilinden alır. Türkiye Türkçesi yazı dilinin kaynağı da Anadolu ağızlarıdır. Türkçenin bir çok sırrı bu kaynaklarda gizlidir. Dil ile ilgili bazı meselelerin çözümünde ağızlardan yararlanmak mümkündür. Bunun yapılabilmesi için de öncelikle, bütün ağızların bilimsel metodlarla incelenmesi gerekir”(1997:VII).

Türkiye’de halk ağzından söz derleme çalışmaları, Cumhuriyetin ilanından sonra, öze dönüş sürecinin önemli bir parçası olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin öncülüğünde hız kazanmıştır. 22 Temmuz 1932 yılında kurulan derneğin 22 Eylül 1932 tarihindeki birinci kurultayından sonra, hükümetin desteğini de alan kurum, ülke genelinde halk ağzından söz derleme seferberliği başlatmıştır. 1933-1934 yılları arasında ülke genelinde derlenen 25.000-30.000 kadar halk ağızı kelimesi 1935 yılında yapılan çalışmalarla Söz Derleme Dergisi’ni meydana getirmiş ve bu dergi 1939-1951 yılları arasında 4 cilt olarak basılmıştır. Söz Derleme Dergisi’ni meydana getiren birinci derlemeye, uzman kişilerden çok halkın çeşitli kesimlerinden kişilerin katılmış olması, bu ilk derlemede önemli bazı eksiklikler ve yanlışların olmasına sebep olmuştur. 1952-1959 yılları arasında üç defa tekrarlanan programlarla ikinci derleme çalışması yapılmış, yeni sözcükler eklenmiş, anlamı ya da yazımı yanlış verilen sözcükler düzeltilmiştir (Derleme Sözlüğü, 2009: VIII-X). Türk Dil Kurumu tarafından 1964 yılında basılan *Derleme Sözlüğü* 12 ciltlik bir külliyata ulaşmıştır. Son olarak 2009 yılında basılan *Derleme Sözlüğü* 6 cilt şeklinde düzenlenmiş ve basılmıştır. Tarafımızca yapılan bu çalışmada kurumun bu son baskısı kullanılmıştır.

Son yıllarda halk ağzından söz derleme çalışmaları akademik çalışmalarla daha da zenginleşmiştir. “Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yüksek lisans ve doktora seviyesindeki araştırmaların yoğunlaşması 1970’li yıllara rastlar. Ağız araştırmalarının ülkemizde hız kazanmasından günümüze kadar geçen yaklaşık 40 yıldır yüksek lisans ve doktora seviyesinde çalışılmasına rağmen Türkiye’nin bütün il ve ilçelerinin ağız çalışmaları henüz tamamlanamamıştır” (Güler, 2012:1837). Yüksek lisans ve doktora çalışmalarının yanı sıra “Derleme Sözlüğü’ne Katkılar” başlığıyla çıkarılan makaleler bu eksikliklerin giderilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu tür çalışmalar, *Derleme Sözlüğü*’nde geçmeyen ve yer kayıtları ya da anlamları eksik olarak verilen kelimelerin tespiti ve bunların *Derleme Sözlüğü*’ne kazandırılması açısından son derece önemlidir.

Türkoloji bilimi için son derece önemli bir yere sahip olan *Derleme Sözlüğü*’ne katkıda bulunmak amacıyla yapılan bu çalışmada, Bitlis merkez ağzında mevcut olup *Derleme Sözlüğü*’nde yer almayan veya yer almasına rağmen Bitlis kaydı ile verilmeyen söz varlıkları sözcük türü açısından sınıflandırılarak ve transkribe edilerek verilmiştir.

Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesi'nin yukarı Fırat ve Yukarı Murat bölgelerinin sınırları üzerinde, Van, Muş, Ağrı ve Siirt illerine komşu bir ilimizdir. Van Gölü Havzası Ağızları üzerine doktora çalışması yapmış olan Ergin Gökçür, bölgede zengin bir sözlü kültürün oluşması ve bu zengin kültürün günümüze kadar taşınmış olmasında Türklerin özellikle Selçuklulardan itibaren bölgeye yerleşmelerinin büyük payı olduğuna vurgu yapmaktadır (2012: 7). Gökçür'e göre bu bölgenin sözlü kültürüne zenginlik katan bir diğer unsur da bölgenin dönemsel olarak farklı devletlerin himayesine girmiş olmasıdır. "VIII. yüzyılda Doğu Anadolu'nun kuzeyinde ve doğusunda varlıklarını sürdüren Hazar Türklerinden günümüze kadar gelen süreç içerisinde birçok Türk devleti Doğu Anadolu Bölgesinde hâkimiyet kurmuştur. XI. asırdan itibaren sırasıyla Ahlatşahlar, Eyyubiler, Dilmaçoğulları, Harizmşahlar, Anadolu Selçuklu Devleti, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve en nihayetinde Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olmuş, Türkçe bölgede konuşulan hâkim dil olmuştur" (Gökçür, 2012: 36). Gökçür'ün sözünü ettiği çeşitlilik bölgenin Türkçe'sinde de önemli farklılıklar ve zenginlikler meydana getirmiştir. Bu durumun bir diğer sebebinin de bölgedeki etnik ve dilsel farklılıklar olduğu iddia edilmektedir: "Ağız çalışmalarıyla Türkiye Türkçesi tarihsel gelişmesinin izlerine rastlandığı gibi başka Türk lehçeleri ve ağızları, hatta Türk dilini etkileyen Anadolu'daki yerli dillerin özellikleri de bulunabilir. Her sözcüğün bir tarihsel gelişimin, bir de ses değişimlerin olduğu göz önünde bulundurulmaktadır" (Adıgüzel, 2013:390). Bölgede Kürtçenin Kurmanci lehçesi ağırlıklı olmakla birlikte Arapçanın da etkisi olduğu görülmektedir. Bölge, farklı etnik grupların konuştuğu dil ve lehçeler açısından oldukça zengindir. Bölgenin kendine has ağız özellikleri üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında: Ahmet CAFEROĞLU'nun *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları*(1995), Engin GÖKÇÜR'ün *Van Gölü Havzası Ağızları*(2012), Murat YÜRÜCÜOĞLU'nun, *Bitlis Merkez İlçe Ağzı* (1989) çalışmaları yer almaktadır. Leyla KARAHAN (Karahan,1996: 69) tarafından yapılan sınıflandırma çalışmasında Bitlis merkez ağzı; Ağrı, Van, Muş, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Urfa (Birecik, Halfeti hariç), Palu, Karakoçan (Elazığ) ağızlarıyla birlikte Doğu grubu ağızları arasında birinci alt grubunda yer almaktadır. Ahmet Caferoğlu, *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler* adlı kitabında Van, Bitlis, Muş, Ağrı illeri ağızlarının ufak tefek mahalli farklılıklar dışında dil özellikleri bakımından diğer doğu illeri (Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Urfa, Elazığ) ağızları ile aynı olduklarını belirtmektedir (Caferoğlu,1995: XV).

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bitlis merkez ağzında mevcut olup *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayan, ikinci bölümde ise Bitlis merkez ağzında kullanılan fakat *Derleme Sözlüğü*'nde Bitlis kaydıyla verilmeyen sözcükler, sözcük türü açısından sınıflandırılarak verilmiştir. Tespit edilen bu söz varlıkları fonetik özelliklerini tam olarak yansıtmaları için transkript işaretleriyle verilmiştir.

I. DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE BULUNMAYAN SÖZCÜKLER

I.1. İsimler

I.1.1. Alet/Eşya İsimleri

Aza/ 'eza: Mermide barutu ateşleyen parça.

Bedağ/berdağ: Su koymaya yarayan taştan yapılmış su kabı.

Bilor: Üflemeli çalgı çeşitlerinden kavala benzeyen çalgı aleti.

Bump: Çeşme deliklerini tıkamaya yarayan mantar, tıpa.

Çül: Kilim.

Helbir: Daire şeklinde olan, kenarları tahtadan yapılmış elek.

Mecrefe: Kar küremeye yarayan tahtadan kürek.

Meşrefe: Daha çok çinkodan yapılan su içmek için kullanılan tas.

Sırge: Küpe.

I.1.2. Sebze-Meyve İsimleri

Hıtk: Kabuğu çizgili ve nadiren tüylü kabakgillerden bir sebze çeşidi, acur.

Hıyar/hıyar: Salatalık.

I.1.3. Hastalık İsimleri

Fırk: Ayağın boşa gitmesi veya ağır malzeme taşınmasından dolayı oluşan bel ağrısı.

Gejalmağ: Baş dönmesi

Kurdeşen: Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntü.

Melekor: Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kırmızı benekli döküntü

Palampuç: Vücudun herhangi bir yerinde oluşan şişlik.

Teşenek: İltihaplanan yara.

I.1.4. Bitki İsimleri

Meyremhurt: Nane.

Jağ: Dağlarda yetişen, yörede turşusu kurularak yenen bir bitki.

Oğcun: Dağlarda yetişen yenilebilir bir bitki.

Şekerok: Doğada kendiliğinden yetişen, kök bölgesi yenen bir ot.

I.1. 5. Hayvan İsimleri

Cehş: Eşek yavrusu, sıpa.

Circironik: Ateş böceği.

Hevür: Keçinin erkek olanı, teke.

İlantaraği: Kırkayak.

Jüji/jüjü: Kirpi.

Qara deyze: Hamam böceği.

Kımqımonik: Kertenkele.

Kulbađe: Kurbađa.

Korbump: Baykuş.

Puppu/puppi: İbibik kuşu.

Sıçan: Fare.

I.1.6.Yıyecek/Yemek İsimleri

Bastođ: Pestil.

Jajik/jaji: Çökelek.

Şekaloğ: Salatalığın soyulan kabuğuyla yapılan bir yemek.

I.1.7.Akrabalık İsimleri

Çırçır: Torunun torunu.

Qude: Dünür.

Qume: Kuma.

Neve: Torun.

Öge: Üvey.

1.1.8.Gıyecek İsimleri

Esbab: Elbise.

Qolos: Yünden yapılmış külâh.

Papu: Çocuk dilinde ayakkabı.

Papuç: Ayakkabı.

I.1.9.Mekan İsimleri

Abdesthane: Tuvalet.

Çıhtapor: Bir semt adı.

Metelis: Avcıların avlarını pusuya düşürmek için gizlendikleri yer.

Pute: Çalışı çok olan yer.

Revađ: Yemek pişirilen yer, mutfak.

I.1.10.Meslek İsimleri

Emele: Irgat, işçi, amele.

Şegirt: Başkası için ücret karşılığı iş yapan, işçi.

I.1.11.Organ İsimleri

Çigin: Omuz.

Gattar /qattar: Horoz ve hindi gibi hayvanların tepesinde bulunan kırmızı deri uzantısı

Gıdo/gdik: Vücudun omuz ile baş arasında kalan bölümü.

Gırık: Soluk borusunun üst bölümü.

Kulunç: Sırtın adale kısmı.

Neks: Vücudun kaburga ile kalça arasındaki bölümü.

Poçık: Kuyruk.

1.1.12.Diğer İsimler

Arç: Su kanalı

Aşif: Ekilen bitkinin gelişimi için çevresinin otlardan temizlenmesi işi, çapa.

Blok: Dışarıya fırlamış göz, pörtlek göz.

Buhtan/böhtan: Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleyen.

Cendere: Zulüm.

Çırağ: Elektrik.

Deng: 1.Eşyanın yük hali. 2.Emsal, akran.

Domp: Hafif yükselti, tepe.

Gilez: Ağızdan gelen akıntı, salya.

Golom: Başka olan, diğer.

Gurgur baba: Gök gürültüsü.

Hafsele: Sabır.

Heyif: Acıma, üzülmeye.

Hof: Korku.

İsi: Sıcak.

İşag: Çocuk, evlat.

Jenk: Pas, küf.

Ƙeda: Bela.

Keçel: Saçı dökülmüş, kel.

Ƙıjık: Karışık, taranmamış saç.

Ƙolom: Birikinti.

Ƙuç: Kucak.

Ƙulumpe: Kardan yapılmış kuyu.

Kürşe: Sertleşmiş kar.

Legen: Kemerli geniş kapı.

Mel'ün: Herkesin lanet ve nefret ettiği kimse, şeytan, iblis..

Merez: Dert.

Mıķeşer: Nohut tanelerinin kaynatılarak ikiye ayrılması.

Mışkal: Zamana ve mekana göre ağırlığı değişen dirhem.

Pangor: Küçük taş parçası.

Pırçek: Saç.

Puzzik: Akne, sivilce.

Salorik: Deri altında oluşan şişkinlik, çıban.

Seğ: Damların üstünü kapatmak için kullanılan toprak.

Şekkâl: Ortalık malı, ortalıkta gezinen.

Şıklı: Yüz, çehre.

Yuhi: Uyku.

Yünk: Yün

1.2.Sıfatlar

Anurlı: Onuru olan veya onurunu üstün tutan, şerefli, gururlu.

Beher: İşi yaramaz, elinden iş gelmeyen, hayırsız.

Belengaz: Sesi çıkmayan, sessiz.

Berğale: Verilen işi çok yavaş yapan, hantal.

Cankeş: Çok dayanıklı olan.

Cazû: Nazlı, dili tatlı kalbi kötü kişi.

Cepki/çepki: Sol el ve ayaklarını kullanan, solak.

Cıhzer: Aşırı zayıf olan kimse.

Cinik/bicinik: Bir miktar, biraz.

Çırdıkan/çirtikan: Kötülük peşinde olan, belalı.

Çillek/çılhık: Gözü doymayan, obur.

Çimètér: Eskimiş, buruşmuş.

Çorik: Ağzı eğri olan.

‘Ecip erpet: Çok kötü beğenilmeyen, çirkin.

Efrit: Önüne gelen fırsatları iyi değerlendiren, uyanık.

Evel: Elinden iş gelmeyen, beceriksiz.

Gevde haram: İş yapmaya üşenen, tembel.

Gılover: Şekli yuvarlak olan.

Goşto: Şişman.

Hin: Zekasını hile yapmakta kullanan, kurnaz, açıkgöz (kimse).

Hursli: Çok çabuk sinirlenen, asabi.

Horthaş: Gücü olmayan, yorgun, halsiz.

İfâh: Ufak tefek olan, küçük.

Keyim: Sağlam, dayanıklı olan.

Kerese: Yaşça büyük olan kimse, yaşlı.

Kıft: Çalışmadan dolayı beden ve zihin etkinliği yavaşlayan yorulmuş olan.

Korefeh: Sık sık küçük kazalar yapan kimse, sakar.

Ğovi/ğofi: Bir toplulukta rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılgan, mahcup.

Ğunco: Gizli ve kurnazca kötülük yapan.

Ğurre: Utanması olmayan, sıkılmaz, yüzüz, arsız.

Külhanyetimi: Belli bir işi olmayan başıboş kimse, kabadayı, hayta.

Lığçor: Temiz olmayan, kirli.

Lêpok: Herhangi bir duruma alışmış olan.

Melür: Kimsesi olmayan, boynu büyük.

Mıttar: Çürümüş, kokmuş, bozulmuş.

Mılorki: Oldukça yavaş, usulca.

Mimi: Sevimli, şirin, tatlı.

Muzevir: Çok dedikodu yapan kimse.

Nehs: Geçimsiz, şirret.

Pırpej: Becerisi olmayan, usta olmayan.

Pırpıter: Parça parça olan, dağımk.

Pot: Boyu kısa olan kimse.

Puç: İçi boş, çürük.

Sehi: Akli , gerçeği görüp ona göre davranmaya elverişli olmayan, anlayışı kıt olan kişi.

Sıpisag: Çok sağlam, her yanı sağlam.

Şerrüt: Sinirli ve kötü huylu kimse.

Şikar: Şeklinden dolayı beğenilmeyen.

Tavli: Semiz, şişman.

Teşkele: Belalı, karmaşık.

Tij/tuj: Keskin, sivri.

Tıjik: Tepe, zirve noktası.

Tığe: Korkak.

Trink: Peşin.

I.3. Fiiller

Ceğd etmağ: Gayret göstermek.

Cıp çığmağ: Aniden çıkma, ansızın.

Dırçık: Zıplamak, hoplamak.

Ec etmağ: Dövmek.

- Habres atmaḥ:** Nara atmak, bağırarak.
Ḥalt etmaḥ: Suç işlemek, hata etmek.
Ham etmaḥ: Yemek yemek.
Henk etmaḥ: Tümsekçe bir yerden hızlıca atlamak.
Hellahel etmaḥ: Ayıplamak, kınamak.
Heylmm etmaḥ: Hayıflanmak, üzülmek.
Ḥmḥm etmaḥ: Burnundan konuşmak.
Höç atmaḥ: Boynuz vurma.
Höşmaḥ: Susmak, konuşmamak.
Ḳijldemaḥ: Korkarak bağırarak.
Kuç etmaḥ: Kucaklamak.
Mıncık atmaḥ: Çocuk dilinde çimdiklemek.
Mukayet olmaḥ: Sahip olmak, kollamak.
İç etmaḥ: Kendine mal etmek, sahiplenmek.
Kululenmaḥ/ Kılolenmeḥ: Yuvarlanmak.
Macik: Çocuk dilinde öpmek.
Mıç etmaḥ: Öpmek.
Mıt atmaḥ: Iskalamak.
Pıḥ etmaḥ: Kesmek.
Sıtar etmaḥ: Hoş olmayan davranışlardan vazgeçmek.
Surḥalamaḥ: Hücum etmek.
Vaşvan etmaḥ: Ağlamak.
Yırgalamaḥ: Silkelemek.
Yole vurmaḥ: Uğurlamak.
- I.4. Zarflar**
- Ficeten:** Ansızın.
Hâre: Nere.
Hârede: Nerede.
Mege: Sanki.
Teyi: Daha.

II. DERLEME SÖZLÜĞÜNDE OLUP BİTLİS KAYDIYLA VERİLMEYEN SÖZCÜKLER

II.1.İsimler

II.1.1. Alet/Eşya İsimleri

Sal: Üzüm ezmeğe yarayan büyük tahta ya da taştan oyulmuş tekne. (krş. DS V,3523)

Sapenk: Taş atmak için kullanılan ip ya da lastikten yapılmış bir araç, atambaç. (krş. DS V,3542)

Şerit: İp. (krş. DS V,3765)

II.1.2. Hastalık İsimleri

Şaş: Şaş. (krş. DS V,II; 3753)

II.1.3. Bitki İsimleri

Çireş: Yaprakları pırasa yapraklarına benzeyen bir çeşit dağ pancarı. (krş. DS II, 1235)

Kengel: Eşek dikenini denilen, kırlarda biten, kökünden süt çıkan dikenli bir ot.(krş. DS IV,II; 2744)

Uşgun: Gövdesinin kabuğu soyularak yenen, ekşi bir çeşit bitki. (krş. DS VI,4790)

II.1.4. Hayvan İsimleri

Camış: Manda. (krş. DS II, 854)

Halizan: Solucan. (krş. DS III,2261)

Moz: 1.Eşekarısı. 2. Karasinek, öktüz sineği. (krş. DS IV,II; 3213)

II.1.5. Yiyecek/Yemek İsimleri

Pepe: Ekmek (çocuk dilinde). (krş. DS V,III;3428)

II.1.6. Giyecek İsimleri

Egal: Baş örtüsü. (krş. DS III,1672)

Fiston: Elbise. (krş. DS III,1872)

Narin: Takunya. (krş. DS IV,II; 3237)

II.1.7. Meslek İsimleri

Çerçici: Köylerde kapı kapı dolaşıp alış veriş yapan kimse, çerçi (krş. DS II, 1144).

II.1.8. Organ İsimleri

Şele: Sırt, bel. (krş. DS V,II;3759)

II.1.9. Diğer İsimleri

Cingar: Döğüş, kavga. (krş. DS II, 978)

Fırt: Yudum. (krş. DS III,II; 1872)

Gurk: Kuluçka (tavuk için). (krş. DS III,2198)

Gop: Kolsuz. (krş. DS III, I; 2102)

Mahana: İleri sürülen sözde neden. (krş. DS IV, 3106)

Martek döşeme: Ağaçlarla döşenmiş oda tabanı. (krş. DS IV, 3175)

Şıvan: Ağıt, mersiye. (krş. DS V,3775)

II.2. Sıfatlar

Beçare: Biçare, zavallı. (krş. DS I, 593)

Cırık: Yırtık,yarık. (krş. DS II,IV; 929)

Çimdik: iki parmak ucuyla alınan miktar, tutam. (krş. DS II,I; 1222)

Fittoz: Böbürlü, çalımlı. (krş. DS III,III; 1875)

Giran: Havanın bulutlu,sisli, kapalı olması hali. (krş. DS III,2079)

Muruz: 1. Surat, yüz. 2. Asık yüz. (krş. DS IV,I; 3223)

Neçe: Ne kadar, kaç, nice. (krş. DS IV, 3244)

İrağ: Uzak. (krş. DS IV, 2547)

Zebellah: İriyarı, uzun, biçimsiz, korkunç, karayağız. (krş. DS VI, 4833)

Zırtapoz: Patavatsız, saygısız,utanmaz, tembel. (krş. DS VI, 4838)

II.3. Fiiller

Çemirlemek: Kolunu veya paçalarını sıvamak,eteğini toplamak. (krş. DS II, 1132)

Kayıpmağ: 1. Kaymak. 2. Dayanağını yitirmek. 3. Kaçmak. (krş. DS IV, 2701)

Kırtlamag: Çay şekerini ağızda tutarak çay içmek. (krş. DS IV,2839)

Mızımızlanmağ: İşsiz güçsüz dolaşmak. (krş. DS IV,3197)

SONUÇ

1. Bitlis merkez ağzında mevcut olan söz varlıklarını *Derleme Sözlüğü'*ne kazandırmak amacıyla yapılan bu çalışmada, Bitlis Merkez ağzında yer almasına rağmen *Derleme Sözlüğü'*nde bulunmayan 96 isim, 28 fiil, 53 sıfat, 5 zarf ve *Derleme Sözlüğü'*nde olduğu hâlde Bitlis kaydıyla verilmeyen; 23 isim, 4 fiil, 10 sıfat tespit edilmiştir.

2. Bitlis merkez ağzından derlemiş olduğumuz bazı sözcüklerin bugün standart dilde kullanılmamasına rağmen eski Türkçe metinlerde mevcut olduğu tespit edilmiştir. Çiğın > Çiğın:(TS. II, 911) Omuz, omuz başı.

Çemrenmek> Çemirlemeğ: (TS. II, 855) Kolu, paçayı, eteği kıvrıp sıvamak.

3. Arapça ve Farsça gibi yabancı dillerden bazı sözcüklerin Bitlis ağzında kullanıldığı görülmüştür.

Biçâre> Beçâre: (F.) Çaresiz, zavallı. (Develioğlu, 1970:125)

Melÿn> Melÿn: (A.) Lanet edilmiş kimse, şeytan. (Develioğlu, 1970:728)

Miskâl> Miskal: (A.) 24 kıratlık bir ağırlık ölçüsü. (Develioğlu, 1970: 780)

4. Bitlis merkez ağızında özellikle mastar eklerinde èarka damak ké lerinin sızıcılaşarak èhırlıtı héşeklinde kullanıldığı görölmüştür.

Cehd etmağ, cıp çıomağ, habres atmaò, ham etmağ, halt etmağ...

Kısaltmalar

Krş.	: Karşılaştırınız
DS	: Derleme Sözlüğü
TS	: Tarama Sözlüğü
A.	: Arapça
F.	: Farsça

Kaynakça

- Adıgüzel, A.(2013).*Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler*. Electronic Turkish Studies 8.9 .387-401.
- Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara:TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Develioğlu, Ferit.(1970).*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara. Doğuş Mat.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü Havzası Ağızları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü Havzası Ağızlarında Kullanılan Eski Türkçe ve Orta Türkçe Menşeli Sözcükler Üzerine*. Diyalektolog. Sayı (4). 35-45.
- Güler, M. (2012). *Türkiye'deki İl ve İlçe Ağızları Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme*. Electronic Turkish Studies, 7(4).1835-1861.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurumu, Türk Dil. (2009). *Türkiye'de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü I-VI*. Ankara: TD Yayınları.
- Kurumu, Türk Dil (2009). *Tarama Sözlüğü: XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla: Hazırlayan: Ömer Asım Aksoy, Dehri Dilçin* Ankara: TDK Yayınları.